

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 14 (Şubat/February 2024), s. 1-4.

Geliş Tarihi-Received: 08.11.2023

Kabul Tarihi-Accepted: 22.01.2024

Araştırma Makalesi-Research Article

ISSN: 2687-5675

DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1388146

Yıkup Yakmak

Destroy and Burn

İsmail Hakkı AKSOYAK*

Öz

Osmanlı metinlerinde, 14-19. yüzyıllar arasında 60 kadar tanıktan 20 kadarı "yıkup yakmak"; diğer 40 tanıkta ise "yakup yıkmak" şekliyle yer almaktadır. "Yıkup yakmak", genellikle 14-16. yüzyıllar arasında savaş konulu metinlerde (*Fetihname*, *Manzum Osmanlı Tarihi*, *Mirkatülcihad*, *Şeh-nâme-i Sultân Murâd* ...) yaygındır. Bir yerin alınması esnasında o yerleşim yeri önce mancınık, top vs. ile yıkılıp daha sonra da ateşe veriliyordu. Böylece o yer tamamen tahrip edilmiş oluyordu.

Önceleri yine savaşların yoğun olduğu zamanlarda, tahribat için "yıkamak" kelimesi öncelikliydi. 15. yüzyıldan sonra yenilgilerin artmasıyla savaş esnasında "yıkamak" düşüncesi gözden uzaklaşmıştı. Anlatımı canlandırmak için de "yakmak" ilk kelime olarak vurgulanmaya başlandı. Aslında ele geçirilecek bir yeri tahrip etmek için önce yıkmak sonra yakmak mantık sırasına uygun olur.

Ses bakımından da kalıp ifade, "y" sızıcı harfi ile başlayıp "kaf" sert ünlüsü ile bitmektedir. Aynı seslerin arka arkaya tekrar etmesi, hafif bir başlangıcı ve sert bir bitişi hissettirmekte ve hücumların dalga dalga gelişini canlandırmaktadır. Bu hayali -up zarf fiili de desteklemektedir. Nitekim bu yapı ilk fiilin çabukça bitirilip ikinci eyleme başlamayı da ifade ediyor. Bu bakımdan -up fiili de savaş ortamındaki hareketliliğe işaret eder. Söz konusu kalıp ifade, kelimelerin yer değiştirmesiyle "yakup yıkmak" hâlinde yaygınlık kazandı.

Şunu bir kez daha görmüş oluyoruz ki Osmanlı metinlerinde kalıp ifadelerdeki yer değişiklikleri bile tarihsel sözlük oluşturmakta ve kelime anlamlandırmakta dikkat etmemiz gereken hususlardan biridir.

Anahtar kelimeler: Savaş terminolojisi, kalıp ifade, yıkup yakmak, yakup yıkmak, söz dizimi.

Abstract

There is 60 witness in "yıkup yakmak" or "yakup yıkmak" (= Demolish and burn) between 14-19 centuries in the Ottoman texts (*Fetihname*, *Manzum Osmanlı Tarihi*, *Mirkatülcihad*, *Şeh-nâme-i Sultân Murâd* etc.). In the examples some of them are "yıkup yakmak" others "yakup yıkmak". Yıkup yakmak in the war texts. When the soldiers attacked some areas in wars, firstly destroy with artilleries and burning them. At the end of wars all cities had destroyed and burned.

The wars intensified between 14-15. centuries. And it is used "yıkamak" (=destroy) at the beginning of "formulatic expression". After beating of armies "yıkamak" (=destroy) isn't used and "yakmak" (=burn) was emphasized to revive the expression.

Consonant “y” is a soft voice. But “k” strong consonant. Consonant “y” is a soft voice. But “k” is harsh and metallic sound. After repeating “y-k”= “y-k” same voices and same consonant is something like sea waves and give ambiquity and at the end of syllable give the confident. In the process of time, the wars are reduced. After than the worder of “yıkup yakmak” changed and gave way to “yakup yıkmak”.

We saw again that changing of word order of formulatic expressions are are not suitable grammatically but it is suitable changing of word. Because of that we must take into consideration at some circumstances.

Keywords: War terminology, formulatic expression, destroy and burn, burn and destroy, söz dizimi.

Giriş

*Dil-i Bâkî nice âbâd olur kim
Yıkar ol gamze-i fettân yakar ruh
(Küçük, 1994)*

Bâkî'nin yukarıdaki beytinin 2. dizesinde “yıkar” ve “yakar” ifadeleri, birbirlerinden uzak bir biçimde konumlansalar da Osmanlı metinlerinde -özellikle Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde- çoğunlukla yan yana geçen kalıp bir ifade olarak dikkat çekmektedir. Bâkî'den 200 yıl önce *İskendernâme* adlı eserde, kâfirlerin tamamen yok edilişi “yıkup yakup” sözüyle vurgulanır:

*Kâferi yıkup yakup ol nâmdâr
Bursa vü İznik'i eyledi hisâr* (Dankoff, 2020, s. 563)

*İskendernâme'*den 100 yıl sonra *Tazarrunâme'*de de söz konusu ifade aynı şekilde yer alır: “yıkup yakup ol âteşün dūdını ve ol dūdun nūfūdını bin âh-ı ciger-sūz ile göklere çıkarasın” (Tulum, 1971, s. 176)

Tazarrunâme ile aynı yüzyılda kaleme alınan *Fetihnâme'*de de bu kelime grubu aynı anlamda şöyle geçmektedir: “asker-i İslâm lâ-cirem her tarafa revâne oldılar Niçe yirleri yıkup yakup târâca virdiler” (Uygur, 2007, s. 24)

Kalıp ifadeye ait diğer örnekler, aşağıdaki tabloda kelimenin geçtiği yüzyıl, yer ve eser bilgisi verilerek gösterilmiştir:

1.	Şeh-süvârum cân u dil mülkin yıkup yaksan nola	<i>Gelibolulu Divan</i>	Âlî,	16. yy.
2.	Mahabbet âteşine ugradup yıkup yakasın	<i>Gelibolulu Divan</i>	Âlî,	16. yy.
3.	Yıkup dünyâ sarayın âhret kasrın binâ itdi Yagup bârân-ı âb-ı cûdı itdi mürdeyi ihyâ	<i>Nevî, Divan</i>		16. yy.
4.	Dünyâ yaparsun âhretünü yakup yıkup	<i>Nihanî, Divan</i>		16. yy.
5.	Yıkup başdan başa yaktılar anı	<i>Menâkıb-ı Sultan Süleyman</i>		16. yy.
6.	Yıkup yakup ser-â-ser hânmanın	<i>Varka ve Güşah</i>		16. yy.
7.	Bu didükleri küffâr hücum-ı tâmmıla bedîdâr olmadın kalayı alalum ve inâyet-i Hakkıla yıkup yakup harâb kılalum	<i>Mirkâtü'l-Cihâd</i>		16. yy.
8.	Gibbe-zâlik melik-i hidâyet-mesâlik derûn-ı kalaya sâlik ve küffârını kırmaga ve der dîvârını yıkup yakmaga mütehâlik olup	<i>Mirkâtü'l-Cihâd</i>		16. yy.

9.	Yıkup yakup ol ili etdi vîrân	<i>Hadidi, Manzum Osmanlı Tarihi</i>	16. yy.
10.	Hâne-i cismümi yıkup yakar	<i>Defterî</i>	16. yy.
11.	Yıkup yir eyler yıkup kül eyler	<i>Defterî</i>	16. yy.
12.	Yıkup yağmâ iderem hânûmânın Yakarın odlara Kûm u Kaşân'ın	<i>Şeh-nâme-i Sultân Murâd</i>	16. yy.
13.	Mezkûr pâdişâh bin pâre yelken ile Akdenizi seyran idüp niçelerin yıkup yakup	<i>Kitab-ı Bahriye</i>	16. yy.
14.	Zebâniler gibi halkı yıkup yakmakda her zâlim	<i>Medhî, Divan</i>	17. yy.
15.	Bu dil mülkin yıkup yakdın idüp bî-dâd neylersin Hülâgûveş şu dünyâda kodun bir ad neylersin	<i>Antepli Aynî, Divan</i>	18. yy.

Sonuç olarak Osmanlı metinlerinde, 14-19. yüzyıllar arasında 60 kadar tanıktan 20 kadarı “yıkup yakmak”; diğer 40 tanıkta ise “yakup yıkmak” şekliyle yer almaktadır. “Yıkup yakmak”, genellikle 14-16. yüzyıllar arasında savaş konulu metinlerde (*Fetihname, Manzum Osmanlı Tarihi, Mirkatülcihad, Şeh-nâme-i Sultân Murâd, Kitab-ı Bahriye ...*) yaygındır. Bir yerin alınması esnasında o yerleşim yeri önce mancınık, top vs. ile yıkılıp daha sonra da ateşe veriliyordu. Böylece o yer tamamen tahrip edilmiş oluyordu.

Önceleri yine savaşların yoğun olduğu zamanlarda, tahribat için “yıkmak” kelimesi öncelikliydi. 15. yüzyıldan sonra yenilgilerin artmasıyla savaş esnasında “yıkmak” düşüncesi gözden uzaklaştı. Anlatımı canlandırmak için de “yakmak” ilk kelime olarak vurgulanmaya başlandı. Aslında ele geçirilecek bir yeri tahrip etmek için önce yıkmak sonra yakmak mantık sırasına uygun olur.

Ses bakımından da kalıp ifade, “y” sızıcı harfi ile başlayıp “kaf” sert ünlüsü ile bitmektedir. Aynı seslerin arka arkaya tekrar etmesi, hafif bir başlangıcı ve sert bir bitiş hissettirmekte ve hücumların dalga dalga gelişini canlandırmaktadır. Bu hayali -up zarf fiili de desteklemektedir. Nitekim bu yapı ilk fiilin çabukça bitirilip ikinci eyleme başlamayı da ifade ediyor. Bu bakımdan -up fiili de savaş ortamındaki hareketliliğe işaret eder. Söz konusu kalıp ifade, kelimelerin yer değiştirmesiyle “yakıp yıkmak” hâlinde yaygınlık kazandı. Kalıp ifadelerdeki kelimeler cümle sıralamasında alışılmışın dışında yer değiştirmezler. Bu örnekte ise sıralamanın zamanla değiştiği ve mantık sırasını bozduğu görülüyor. Böylece galat-ı meşhur da diyebileceğimiz bir şekil çok da eski şekil akla getirilmeden kullanılmaktadır. Yıkup yakmak şeklinin Farsçadaki karşılığı da “tahrib ü suzanden” olup mantık sırası Eski Anadolu Türkçesine uygundur. Tahrip, kelimesi Arapçadır. Bu durumda mantık sırası aynı olmakla birlikte bu kullanım Türkçeden Farsçaya geçmiş olmalıdır.

Şunu bir kez daha görmüş oluyoruz ki Osmanlı metinlerinde kalıp ifadelerdeki yer değişiklikleri bile tarihsel sözlük oluşturmakta ve kelime anlamlandırmakta dikkat etmemiz gereken hususlardan biridir.

Kaynakça

- Akar, A. (2016). *Gelibolulu Mustafa Âli, Mirkâtü'l-Cihâd (Cihadın Basamakları), Dil İncelemesi-Metin-Dizin*. Ankara: TDK Yay. 305.
- Akkuş, M. (1991). *Eyyubi. Menakıb-ı Sultan Süleyman=Risale-i Padişah-name*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Divanlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- Arslan, M. (2004). *Antepli Aynî Divanı*. İstanbul: Kitabevi.
- Dankoff, R. (2000). *İskender name*. Ankara:
- Demir, A. (2002). *Pirî Reis - Kitab-ı Bahriye*. (haz. Bülent Arı, Halil İnalçık, Nurettin Güz) Ankara: Denizcilik Müsteşarlığı, s. 233.
- Dursun, M. (1990). *Nihani Divanı (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi. Gazel, 205.
- Gök, T. (2020). *Defterî Divanı*. İstanbul: Paradigma Akademi.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede Kalıp Sözler. *Bilig*, 44, 89-110.
- Küçük, S. (1994). *Bâkî Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Lehcediz.com [Erişim tarihi: 13.04.20223].
- Öztürk, N. (1991). *Hadîdî Tevârîh-i Âl-i Osman*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Seyhan, N. (2000). *Mehdi Divanı: İnceleme-Transkripsiyonlu Metin*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Tulum, M. (1971). *Sinan Paşa. Yusuf Tazarru-nâme*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Tulum, M. ve Ali T. (hızl.) (1977). *Nev'î Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Uygur, C. V. (2007). *Kıvami Fetih-nâme*. Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Yıldız, A. (2018). *Varka ve Gülşâh Mesnevisi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.